

Redactie

M.M. (Mieke) van der Burg, hoofdredacteur	mmvanderburg45@gmail.com	030-2520750	06-22987711
J.W. (Joke) Kersten	j.w.kersten1@gmail.com		06-22522475
G.J.W. (Gerritjan) van Oven	vanoven@casema.nl	071-8890451	06-25590716
J.P. (Joost) van Iersel	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165	06-20597487
J.M. (Monique) de Vries	monique@devries.to	070-3520749	
Eindredacteur: R.H. (Reinder) van der Heide	r.vdheide@tweedekamer.nl	070-3185681	06-21703690
Gastredacteuren: J. (Jacques) Wallage, R.M. (Ineke) Haas-Berger, W.J. (Wim) van Gelder en J.J.P. (José) Hageman			

Commissie rechtspositie

G.J.P. (Gerrit Jan) van Otterloo, voorzitter	gjpv@xs4all.nl	070-3232640	
O. (Olga) Scheltema-de Nie	o.scheltema@online.nl	070-3551569	
P.J. (Pieter Jan) Biesheuvel	pj.biesheuvel@12move.nl	070-3455975	
G.B. (Ad) Nijhuis	nijhuis.advisering@kpnplanet.nl	0523-677366	

Bestuur

S. (Siepie) de Jong, wnd. voorzitter	sij.brigje@home.nl	0594-512178	
A. (Arie) de Jong, secretaris	ariedejong@hetnet.nl	071-5212318	06-47381662
J.G.C. (Jan Kees) Wiebenga, internat. secr.	jwiebenga@hotmail.com	023-5246141	
J.P. (Joost) van Iersel, vicevoorzitter	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165	06-20597487
E.G.E.M. Bloemen, penningmeester	bloemenliesbeth@hetnet.nl	071-3018529	
D. (Doeke) Eisma	deisma6@gmail.com	070-3241543	
A.L.E.C. (Anne Lize) van der Stoel	alecvdstoel@me.com	020-6252904	06 55101273

Ambtelijke ondersteuning

R.H. (Reinder) van der Heide	r.vdheide@tweedekamer.nl	070-3185681	06-21703690

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer

Vormgeving: Stafdienst Communicatie, H.A. (Henk) van der Velden

Verenigingsadres/ledenadministratie

Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. R.H. (Reinder) van der Heide

Postbus 20018, 2500 EA 's-GRAVENHAGE

Website(s): www.vopnestor.nl en www leden.vopnestor.nl

Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariërs (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag.

Beveiligingsdienst

secretariaatbeveiligingsdienst@tweedekamer.nl	070-3182146
	of 3182153

Voorjaarsbijeenkomst 27 maart 2019, Dordrecht

Najaarsbijeenkomst 8 oktober 2019 in Den Haag

NESTOR

INHOUDSOPGAVE

- 3 Van de redactie**
- 4 Verkiezingen Europees Parlement in turbulente tijden**
- door Joost van Iersel
- 8 Interview met Carles Puigdemont**
- door Gerritjan van Oven
- 11 Column: Gele hesjes**
- door Jacques Wallage
- 12 In memoriam: Dick Dolman**
- door Ineke Haas-Berger
- 15 Viering 100 jaar Vrouwenkiesrecht: een happening op 1 februari jl. in Den Haag**
- door Mieke van der Burg
- 20 In gesprek met het nieuwe VOP-bestuurslid Anne Lize van der Stoep**
- door Joke Kersten
- 23 'Het leven na het Parlement'**
Aan het woord: Ronald Vuijk
- door Mieke van der Burg
- 25 Boekbespreking**
'Groter denken, kleiner doen', van Herman Tjeenk Willink
- door Mieke van der Burg
- 28 Kamerkunst, Aflevering VII: Hond (2007) van Tom Claassen**
- door Reinder van der Heide
- 31 Van het bestuur**
Voorjaarsbijeenkomst te Dordrecht op 27 maart 2019
- door Joost van Iersel
- 32 Wat vind je op de website en hoe kom je erin?**
- door de Redactieraad Website(s)
(Wim van Gelder, José Hageman en Mieke van der Burg)
- 35 Overleden**
- 37 Verschenen boeken**

Deadline volgende NESTOR: 6 mei 2019

Omslagfoto:
Verkiezingen

In de regel vrij: 100 jaar politiek rond Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Beschrijving van een eeuw ministerie van OCW in thema's, van burgerschap tot wetenschap en van media tot Mamoetwet. Daarnaast bevat het interviews met alle oud-ministers sinds 1973.

Auteurs/redactie: P. Faasse, Pieter Slaman (hoofdredacteur), Jo Bardoel, Jacques Dane, Sietske Waslander en vele anderen.

Uitgever: Ministerie van OCW

ISBN: 9789492513090

Prijs: € [gratis te downloaden in pdf-format]

Rechterlijke toetsing in het asielrecht

Juridisch onderzoek naar de intensiteit van de rechterlijke toets in de Nederlandse asielprocedure van 2001-2015.

Auteur: Karen Geertsema

Uitgever: Boom Juridische uitgevers

ISBN: 9789462905559

Prijs: € 54,45

VAN DE REDACTIE

Eind mei zijn de Europese verkiezingen. Dat is het thema van dit nummer van Nestor. Allereerst wijdt Joost van Iersel een artikel aan de onzekerheden binnen Europa en daarmee over de toekomst van Europa. Wat gaan de kiezers doen? Wat zullen hiervan de gevolgen voor de samenstelling van het Europees Parlement zijn? Wat blijft er over van de legitimiteit van Europa als het nationaal gericht en anti-Europees aandeel van het EP fors stijgt? En wat heeft dat weer tot gevolg voor het omgaan met urgente uitdagingen en lopende spanningen? De huidige partijen zullen positie moeten kiezen voor óf een Europees gerichte óf een primair nationaal gedreven aanpak. De krachtmeting tussen beide zal in alle Europese debatten blijven resoneren. De komende EP-verkiezingen zijn daarvoor een concrete barometer. Een bijzonder fenomeen is dat van een in 'ballingschap' verkerende president. Gerritjan van Oven heeft toegang gekregen tot Carlos Puigdemont (president van Catalonië) voor een gesprek over zijn toekomst en dat van 'zijn land', Catalonië.

Het 'Gele hesjes'-protest uit onvrede over diverse zaken, beperkt zich niet tot Frankrijk. Wat te doen met deze uiting van miskenning en niet serieus genomen voelen, vraagt Jacques Wallage zich (indirect) af. Niemand zal het zijn ontgaan dat Dick Dolman, oud-Voorzitter van de Tweede Kamer, is overleden. Ineke Haas-Berger heeft een In Memoriam aan hem gewijd. Honderd jaar geleden is het Vrouwenkiesrecht ingevoerd. Vrouwen kunnen zich vanaf die tijd niet alleen verkiesbaar stellen, maar hebben ook het recht om te kiezen. Overal in het land zal dit gevierd worden. Van Groningen, Heerenveen/'Vrouwenveen' tot Haarlem, Utrecht, Nijmegen en Maastricht. De start was op 1 februari jl. in Den Haag, waarvan Mieke van der Burg verslag doet.

Verder twee interviews met VOP-leden. Joke Kersten heeft een gesprek met Anne Lize van der Stoel, nieuw lid van het VOP-bestuur. Ronald Vuijk heeft tijdens de Najaarsvergadering aangeboden zich in te zetten voor het werven van leden 'in de werkzame leeftijd'. Bijeenkomsten overdag kunnen zij moeilijk bijwonen. Toch is ook voor hen de verbindende functie van VOP van belang. Ronald komt met een bijzonder initiatief hiervoor, zo blijkt uit het interview met hem van Mieke van der Burg.

In de rubriek 'Kamerkunst' besteedt Reinder van der Heide aandacht aan de HOND. Iedereen kent deze 'waakhond van de democratie' in de binnentuin van de Tweede Kamer. Maar wat doet deze hond met zijn voorbijgangers?

Ieder kwartaal verschijnen er diverse voor oud-politici interessante boeken. Deze keer bespreekt Mieke van der Burg een klein, maar zeer lezenswaardig boekje van Herman Tjeenk Willink. Het stemt tot nadenken! Ook tot nadenken én nakómen, stemt het artikel van Joost van Iersel over de Synode van Dordrecht die 400 jaar geleden bijeenkwam. Niet voor niets vindt de Voorjaarsbijeenkomst dit jaar plaats in Dordrecht.

Last, but not least: een handleiding voor het gebruik van onze website. Deze site biedt nu al veel interessante informatie, zeker het besloten ledengedeelte! Maar hoe kom je hierin?? Over wat en hoe heeft de redactieraad voor de website(s) (Wim van Gelder en José Hageman) met Mieke van der Burg een simpele handleiding geschreven. We hopen van harte dat iedereen de site bezoekt!!

EP-VERKIEZINGEN IN TURBULENTE TIJDEN

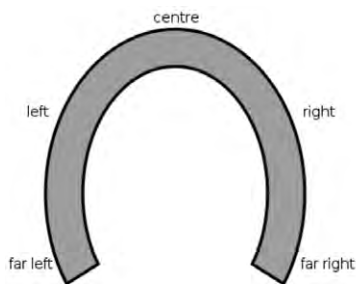
Joost van Iersel

Europa heeft de afgelopen tien jaar heel veel te verwerken gekregen. Het kantelpunt was de financiële crisis en een verbijsterende kettingreactie, die de euro en de Europese Unie (EU) op hun grondvesten deden schudden. Door doelgericht management kwam de Enomische en Monetaire Unie (EMU) in de jaren daarna uit de directe gevarenczone, waarna in 2012 gelukkig een rooskleuriger groeiperiode volgde. Maar het volgende onvoorziene drama diende zich aan. De verwoestende oorlog in Syrië leidde in het voorjaar 2014 ten tijde van de vorige verkiezingen van het Europees Parlement (EP) tot een eerste zeer grote golf van vluchtelingen op zoek naar een veilige haven in de EU. Ineens ging het over de buitengrens van de unie. Sindsdien staat er, naast vluchtelingen en de buitengrens, een reeks van nieuwe grensverleggende ontwikkelingen op de agenda, die de context vormen van de EP-verkiezingen in mei 2019. Op dit ogenblik staan natuurlijk *Brexit* en de verhouding met het Verenigd Koninkrijk (VK) bovenaan. Centraal staan ook zeer ingrijpende technologische en economische veranderingen met verreikende sociale gevolgen, zoals Big data, kunstmatige intelligentie (AI) en de platformeconomie, samengevat de digitale interne markt. Parallel hieraan

en in onderlinge wisselwerking staan klimaat en energie hoog op de agenda. De verdieping van de EMU blijft onverkort prioritair. Extern roepen de betrekkingen met de VS en president Trump, de verscherpte relatie met Rusland, en de onstuitbare opmars van China als wereldspeler nieuwe vitale vragen op.

Gedeelde belangen, intergouvernementele benadering

Het zijn stuk voor stuk Europees gedeelde belangen, maar gewoontegetroouw wordt door heel Europa heen nationaal op uiteenlopende manier op deze schoksgewijze ontwikkelingen gereageerd. Deze reacties zullen zich eind mei in de verkiezingen uitkristalliseren. Meer dan ooit liggen existentiële vragen op tafel als: wil men Europese oplossingen? Wat voor Europa moet dat dan zijn: nationaal gedreven of meer geïntegreerd? Moet Europa zich wereldwijd economisch en politiek positioneren? Welke instrumenten komen in aanmerking? Je zou het ook anders kunnen zeggen: voor welke toekomst kiest Europa in de politieke en economische *paradigma shift*, die zich nu aandient? Hierover wordt in en tussen de lidstaten van noord en zuid en van west en oost heel anders geoordeeld. Dit komt maar al te duidelijk tot uitdrukking in het brede politieke landschap van traditionele tot populistische partijen en groeperingen. Het is niet meer dan natuurlijk, dat dit tot de nodige verwarring leidt en krachten oproept, die velen liever buiten de deur willen houden.

De flanken tegen het midden

Spannende tijden dus en een volle agenda, maar ook verdiepte politieke tegenstellingen. Met het oog op Europese politisering presenteerden Europese partijformaties in 2014 voor het eerst *Spitzenkandidaten*. Dat leidde toen tot de keuze van Jean-Claude Juncker tot Commissievoorzitter en zijn *politieke* Commissie. Het steekspel over al dan niet *Spitzenkandidaten* legt opnieuw een fundamenteel twistpunt bloot. De regeringsleiders willen de benoeming van de Commissievoorzitter

exclusief aan zich houden, de grote meerderheid van het EP ziet dat heel anders. Maar het is ook verdeeld. De spitsen Manfred Weber, EVP, en Frans Timmermans, S&D, voeren dapper campagne, maar de liberalen hebben geen spits en De Groenen heeft een duo, Bas Eickhout en Ska Keller. Los hiervan ligt onder het conflict tussen Raad en Parlement insti-

tutioneel het al decennia onopgeloste probleem, welke richting de unie uiteindelijk kiest, intergouvernementeel of federaal. Het taalgebruik is wat omfloerst: in de uitdrukking 'het communautaire Europa' kan zowel 'federaal' als 'intergouvernementeel' begrepen zijn. Ondertussen schuift alles wat naar federaal riekt naar de achtergrond. In weerwil van de al aanwezige federale kenmerken van de Unie en de breed gevoelde noodzaak van effectieve gemeenschappelijke instrumenten, lijken de regeringen daar in ieder geval hoe langer hoe meer van weg te drijven, hoewel er steeds meer aanhang komt voor substantiële uitbreiding van besluitvorming met gekwalificeerde meerderheid.

Nationalistische versus Europese gezindheid

Terwijl een groot deel van de Europese publieke opinie zich onzeker voelt over de toekomst en over vragen als welke financiële middelen en instrumenten beschikbaar komen voor economische en sociale stabiliteit, is een boeiende vraag, welke richtingen de boventoon gaan voeren in de nieuwe samenstelling van het EP. Decennia lang hadden de Europese Volkspartij (EVP) en de Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten (S&D) samen een leidende positie. Deze combinatie zal aan invloed inboeten. Volgens de prognoses verliest de EVP ongeveer 40 en de S&D om en nabij 50 zetels. Ten gunste van wat en wie? Hoe gaat het lopen met de twee andere traditionele partijformaties Partij van de Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa (ALDE) en de Groenen/Vrije Europese Alliantie (Groenen)? Tegenover EVP, S&D, ALDE en de Groenen staan in het huidige EP vier samengestelde fracties met als gemeenschappelijke noemer primair nationale drijfveren en naarbinnengerichtheid. Deze centrale tegenstelling tijdens het Britse referendum speelt ook breed in veel lidstaten. De nationale politieke identiteit wordt bepaald door eigen historische en culturele tradities. Deze verschillen tussen landen blijven dan ook manifest aanwezig, zoals uit een paar kenmerkende voorbeelden moge blijken. Het stabiele politieke landschap in Duitsland is nog steeds een relict van de Tweede Wereldoorlog, die de grondhouding blijft bepalen. In Frankrijk is een permanente worsteling tussen de elite en het volk of de straat een constante. Sinds 1989 (de Val van de Muur) biedt het partijenlandschap in Italië een chaotische aanblik. In het moderne Spanje vlamt het voortdurend tussen de eigenheid van de regio's en de staat met Madrid als centrale macht. In uiteenlopende schakeringen blijft het communistisch verleden en de relatie met Rusland in Oost-Europa herkenbaar doorwerken. En wie proeft niet de Habsburgse traditie in Wenen? Maar tegelijk zien we daar bovendien ook gemeenschappelijke Europese noemers, die zich óók in de lidstaten geworteld hebben. Het verloop van *Brexit*

spreekt boekdelen. Voor de komende verkiezingen stelde met name Macron onlangs verhoudingen politiek op scherp met zijn onderscheid tussen naar binnen gerichte nationalist en open internationalisten¹. Voor Frankrijk is dit helder: *En Marche* tegenover het *Front National*. Maar ook elders liggen de voorbeelden voor het oprapen. In Duitsland is er de Alternative für Deutschland (AfD), in Italië Salvini (Lega Nord) en Di Majo (5-Stelle), in Hongarije Orbán, in Polen oppositieleider Kaczynski, leider partij Recht en Rechtvaardigheid (PiS), in Spanje het nieuwe Vox, enz., enz.. Voor Nederland oordele men zelf. Er tekent zich een scheiding der geesten af, die ook wordt geïllustreerd door enerzijds het recente Verdrag tussen Frankrijk en Duitsland en aan de andere kant *Brexit* en een mogelijk verbond tussen de nationalist van de Lega Nord en de PiS in Polen.

EU Zandsculptuur

Een eigen Europese identiteit

Maar als gevolg van het integratieproces en nauwe afstemming van een onafzienbare reeks aan economische en politieke belangen is er ondertussen óók een eigen Europese identiteit ontstaan, die eveneens door burgers wordt gezien. Zo kan de euro zich blijkens peilingen in een stijgende populariteit verheugen. *Brussel* is een bron van wet- en regelgeving, die in haar effecten ons allemaal als burgers, economische actoren en consumenten direct raakt. In weerwil van de

in de publieke aandacht en media geëtaleerde nationale eigenheid, is en blijft effectieve regelgevende ordening, die steeds meer terreinen omvat, de harde kern van de EU. De verdieping hiervan gaat gestaag door. Het EP is in dit proces een belangrijk platform. Vanaf 1993 is het *medebeslissingsrecht* van het EP met het oog op economische, sociale en justitiële en verdere ordening van de Europese maatschappij steeds meer verbreed én geïntensiveerd. De impact van *medebeslissingsrecht* illustreert de bekende stelling, dat het EP een aanzienlijk grotere invloed heeft dan de meeste nationale parlementen. Maar dit jaar staat er echt nog wel meer op het spel. Diepe tegenstellingen zullen zich immers ook meer of minder luid-

¹ The Economist hanteerde al eerder de sprekende tegenstelling tussen de *drawbridge-uppers* en de *drawbridgedowners*, Het (politieke) VK zit duidelijk in de eerste categorie.

ruchtig weerspiegelen in het EP. Hoe zal men in die context in het nieuwe EP omgaan met de urgente uitdagingen en de lopende spanningen? Als het nationaal gerichte en anti-Europese aandeel in het nieuwe EP tot boven een kwart van de leden stijgt, hoe zal het dan de eigen legitimiteit blijven bevestigen? Wat te denken van het negatieve effect op het imago van de EU?

Ondanks alle vooruitgang hebben crises het onmisbare vertrouwen tussen lidstaten en hun politieke wil om samen te werken ondermijnd. Anderzijds is er het onontkoombare spectrum van gedeelde waarden en urgente belangen. Daarom moeten partijen in de huidige verwarring worden uitgedaagd om met een overtuigende argumentatie en sprekende voorbeelden positie te kiezen vanuit een Europees gerichte uitgangspositie tegenover een primair nationaal gedreven insteek van partijen, die de Europese integratie in de kern willen ondermijnen. Deze krachtmeting zal de komende jaren in alle Europese debatten blijven resoneren. De EP-verkiezingen van mei zijn daarvoor nu een heel concrete barometer.

INTERVIEW MET CARLES PUIGDEMONT

Gerritjan van Oven

Carles Puigdemont is president van Catalonië. Op 1 oktober 2017 stemde de bevolking in een referendum voor onafhankelijkheid. Deze werd daarna door het parlement uitgeroepen. Puigdemont werd tot President verkozen. De Spaanse regering erkende de onafhankelijkheid niet en stelde vervolging in tegen Puigdemont en negen anderen wegens rebellie. Puigdemont vluchtte Spanje uit. Arrestatiebevelen tegen hem uitgevaardigd door de Spaanse autoriteiten werden door de Belgische en de Duitse rechter afgewezen waarop de Spaanse regering die arrestatiebevelen introk. Maar als hij naar Spanje terug zou gaan, zou zeker arrestatie volgen.

Puigdemont woont in Waterloo (België) alwaar ik hem opzocht in zijn huis, "Casa de la Republica" genaamd.

Carles Puigdemont

“Mijnheer de President”, wij zijn nu in Uw huis in Waterloo. Wat is Uw persoonlijke situatie op dit ogenblik en wat zijn Uw vooruitzichten?

De Spaanse autoriteiten trokken het tegen mij uitgevaardigde arrestatiebevel in omdat mijn uitlevering aan Spanje op grond van rebellie niet toelaatbaar was. Dat betekent dat ik volkomen vrij ben om te reizen. Het enige land dat ik niet in kan, is Spanje. Mijn persoonlijke

toekomst is nog onduidelijk. Maar het is realistisch te verwachten dat ik nog enige jaren hier zal moeten blijven.

Negen collega's van mij – van wie een deel nog in de gevangenis zit – zullen op 12 februari voor de rechter komen. Het proces zal plaatsvinden in Madrid ten overstaan van de Hoge Raad. De rechter in eerste aanleg verwees de zaak naar de Hoge Raad, hoewel de wet bepaalt dat zij berecht zouden moeten worden door een rechter in Catalonië. Alleen hierom al zullen we naar het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg gaan met een klacht hierover.

In Madrid zullen er geen internationale waarnemers zijn bij het proces. Een verzoek om als zodanig toegelaten te worden, werd door de Hoge Raad afgewezen. De daarvoor opgegeven reden is – opmerkelijk genoeg – dat het toelaten van internationale waarnemers de indruk zou kunnen wekken dat het Spaanse rechtssysteem niet voldoet aan internationale normen voor onafhankelijkheid en onpartijdigheid.

Tegen mij is dezelfde beschuldiging geuit. Maar mijn zaak is van die van de anderen afgesplitst omdat ik niet in het land ben.

Het proces tegen mijn collega's zal zeker gevolgen hebben voor het Spaanse politieke systeem. Als gevolg van het proces zal een ernstig probleem van Spanje blijken: er bestaat geen werkelijke scheiding der machten. De samenstelling van de Hoge Raad is goeddeels in handen van de regering.

Wat is Uw verwachting voor ontwikkelingen in de toekomst en de gevolgen van de komende verkiezingen voor het Europees Parlement? Gaat Uw partij meedoen aan de verkiezingen?

Mijn partij (de PDECAT) zal zeker meedoen. Ik verwacht dat er meer Catalaanse kiezers zullen opkomen en dat er meer Catalaanse kandidaten in het Europees Parlement gekozen zullen worden. Wij zullen een bondgenootschap zoeken met andere groeperingen zoals de Corsicaanse afscheidsbeweging. Het proces van zelfbeschikking binnen de Europese Unie moet nu echt starten.

Tot op dit moment willen de Europese instellingen, in het bijzonder de Europese Commissie, niet naar ons luisteren. Men beschouwt de Catalaanse kwestie als een interne aangelegenheid van de Spaanse staat. Duidelijk is dat Spanje een machtige lidstaat is van de Europese Unie!

In het algemeen gesproken verwacht ik dat populistische partijen aan invloed zullen winnen. Maar ik ben er zeker van dat zij in Catalonië niet zullen winnen!

Wat zijn Uw ideeën over de deelname van Uw beweging in de Europese Unie na de onafhankelijkheid van Catalonië?

Ik ben er zeker van dat wij een volwaardig lid van de Europese Unie zullen blijven. U moet zich realiseren dat wij – ook na de onafhankelijkheid nog steeds EU-burgers zullen zijn¹, en dus zullen wij een volwaardige lidstaat zijn. Of dat genoeg zal zijn? Als Spanje de onafhankelijkheid van Catalonië zou erkennen dan zou dat betekenen dat er een vriendschapsakkoord tussen onze beide landen zou bestaan. En niets verhindert dan een "voortgezet" lidmaatschap van Catalonië als lidstaat. Als dat allemaal niet lukt, dan zullen we een nieuw lidmaatschap aanvragen.

Catalonië regio of land?

¹ Het is interessant te vermelden dat voor de rechtbank een kort geding is gevoerd over de eis van een aantal in Nederland wonende Britse burgers om na de uittreding van het VK uit de EU hun "burgerschap van de EU" toch te behouden. De Kort Geding rechter heeft hierover vragen gesteld aan het Europese Hof in Luxemburg.

Verondersteld dat U er niet in zou slagen onafhankelijkheid voor Catalonië te krijgen, hoe denkt U over Catalonië als een autonome regio?

Dat is de op-een-na-beste optie. Traditioneel gezien was onze beweging voor een dergelijke oplossing binnen de Spaanse democratie. In 2005 opteerden wij voor een dergelijke status. Maar dat heeft het Spaanse parlement geblokkeerd. Maar we kunnen niet doorgaan zoals het nu is. Uiteindelijk ben ik bereid een autonome status te accepteren.²

Hoe dan ook, het is belangrijk te benadrukken dat we geen geweld zullen gebruiken om ons doel te bereiken.

² Voor de geïnteresseerde lezer verwijs ik nog naar de recent uitgekomen Nederlandse vertaling van het boek van Puigdemont: **De Catalaanse Crisis. Een kans voor Europa**. (zie de rubriek "Verschenen boeken").

GELE HESJES

Jacques Wallage

Column

Bij het binnen rijden van Livron treft me de aanblik van een vijftal gele hesjes. Ze staan onder een versleten parasol, die zichtbaar eerder is gebruikt bij een vakbondsstaking. Vier mannen en een vrouw warmen zich aan een vuur dat in een ton wordt gestookt. Auto's die langsrijden toeteren af en toe. De actievoerders steken hun hand op. Maar verder is het vooral koud. De mistral, meestal maar een paar dagen achtereen actief, blaast nu al voor de tiende dag.

In sommige voorbijrijdende auto's ligt, los voorin op het dashboard, een geel hesje. Een solidair gebaar van stil, aanhoudend protest. Maar waartegen? Zoals zo vaak heeft een eruptie van maatschappelijke woede vele lagen. En hoe oorzaak en aanleiding te onderscheiden?

In beginsel kanaliseren politieke partijen de maatschappelijke gevoelens, hoop en verwachting, bitter-

heid en veronachtzaming. Maar slechts een kleine twee procent van de bevolking is lid van een politieke partij en van die groep is slechts tien procent actief in de eigen partij. Formeel is dat stelsel representatief, maar wanneer is het dat echt? En wat blijft er over van die dieperliggende gevoelens in de samenleving als de mistral van programma, verkiezingen, coalitievorming en compromissen er overheen is gegaan?

Gele hesjes

Wie zich structureel buiten de welvaart geplaatst weet, voelt de prijsverhoging van de benzine als één aanslag teveel op het bestaan. Wie zich miskend voelt door 'de politiek' kan een goed gebekte, elitaire president als één politicus teveel ervaren. Voor wie al jaren strijdt voor een minimumloon waar je van kunt leven, is de wanhoop van het geploeter van dag tot dag voldoende reden de kont eens tegen de krib te gooien. En voor een

beetje hooligan is een geel hesje aantrekken niet teveel gevraagd als je er je boosheid over van alles en nog wat in kunt uitleven. Kortom: dezelfde hesjes, wezenlijk andere wensen.

Bij de kleumende hesjes onder de parasol stopt een peperdure Mercedes, hesje voorin op het dashboard. Hij schudt even de handen van de mannen en de vrouw. En rijdt weer door. Ik schat hem op een aannemer.

IN MEMORIAM: DICK DOLMAN

Ineke Haas-Berger

Een goede vriend, een trouw collega en een fidele kameraad is overleden.

Toen zijn vrouw Elletje me belde om te zeggen dat Dick was overleden, was ik echt van mijn stuk gebracht. Hij kon niet meer thuis wonen; maar een paar weken eerder had hij toch nog geschaakt.

Schaker Dolman

Elletje ging hem elke ochtend opzoeken en ze deden nog erg veel dingen samen.

Ik was dus echt geschokt, toen ik het bericht van zijn overlijden kreeg, het was de laatste dagen zo vlug gegaan.

Dick heeft geweldig carrière gemaakt, als lid van de Studenten Raad, in het politieke handwerk in de partij, als Kamerlid, als Voorzitter van de Tweede Kamer en als lid van de Raad van State.

Hij was een oprecht sociaaldemocraat, rechtvaardig, heeft veel veranderingen in het Reglement van Orde van de Kamer teweeggebracht, de positie van het parlement tegenover de regering versterkt. Hij was een streng Kamervoorzitter. Dat heeft natuurlijk, vooral in het begin van zijn voorzitterschap wel eens gemopper in de fractie opgeleverd: "hij is toleranter tegenover leden van andere fracties dan tegenover onze leden". Iedereen sprak met veel respect over hem, hij werd een van de beste Voorzitters van de Kamer genoemd.

Voorzitter Dolman 1982

Maar er was zoveel meer. Hij was zeer belezen, speelde met de taal, schreef politieke memoires, dichtte. Het beste drukte hij het zelf uit in zijn "Rijmelarijen":

*"Alles is veel voor wie niet veel verwacht.
Het leven houdt zijn wonderen verborgen
Tot het ze, opeens, tovert vanuit het stof.
Dit heb ik bij mezelfen overdacht:
verpieterd bij het kriecken van de morgen,
domweg gelukkig op het Binnenhof".*

Al vanaf zijn vroegste jeugd had hij belangstelling voor zoveel andere dingen en dan meestal met grote passie. Zelf voetballen, pianospelen, als student toneelspelen, cabaret, politiek. Hij reisde graag, zijn belangstelling was onuitputtelijk. Maakte veel goede vrienden. Studeerde bij dit alles hard en promoveerde. Het voetballen tijdens de fractieweekends in de herfst waren fameus, Dick of Joop den Uyl, wie was het fanatiekst?

Zelf herinner ik me, hiernaast, de meer persoonlijke contacten. In de beginjaren zeventig was ik woordvoerder bij een 'Openbare Commissie Vergadering'. Dick zat naast me. Ik kreeg een telefoontje over een voor mij bijzonder vervelende persoonlijke tragedie. Hij zag meteen dat er iets aan de hand was en zijn houding was zo goed, dat ik het hem meteen vertelde. Hij troostte me. Hij bewees dat hij een goede vriend was en dat zijn we altijd gebleven. We praatten over literatuur, woordgrapjes, de etymologie van woorden, het was altijd boeiend.

Ik was in 1992 naar Amsterdam verhuisd. Natuurlijk was hij op mijn feest toen ik 70 jaar werd. Hij en Elletje kwamen wat later ook in Amsterdam wonen. Daar ontmoetten we elkaar op de 4 mei herdenking in de Apollo-laan. Heel natuurlijk, de oorlog had een grote stempel op zijn kinderjaren gedrukt en hij bleef het verzet, de moorden, de onderdrukking, het verdoemen van bevolkingsgroepen herdenken. Maar ook de plicht van velen, die zonder held te willen zijn, gewoon anderen hielpen. Een oorlog, dat nooit meer! Hij was voorzitter van de Stichting Oranjehotel, hij stemde in 1989 tegen de vrijlating van de laatste twee van Breda.

Dick was loyaal tegenover zijn collega's, in de fractie. Natuurlijk was er vaak ook concurrentie, maar die ene keer dat het tussen ons zo was, is dat in der minne geschikt. Hij ging naar alle begrafenissen van alle oud-Kamerleden, die hij gekend had. Vanuit Amsterdam gingen we vaak

gezamenlijk naar begrafenissen van oud-fractiegenoten.

Een fijne kameraad was hij. Uit zijn "Politiek Samenspel, biografische notities" blijkt dat hij zijn hele leven contact heeft gehouden met veel vrienden, die hij in zijn gehele leven had gekregen. In Amsterdam hebben Elletje en Dick Nel Barendrecht, Nora Salomons en mij vaak uitgenodigd om bij hen te eten. Een kleine reünie!

Een mens om te respecteren, wegens zijn rechtvaardigheid, zijn carrière, zijn bestuurlijke kwaliteiten, maar ook om van te houden wegens zijn gevoel voor humor, zijn vriendschap, zijn kameraadschap en zijn loyaliteit!

VIERING 100 JAAR VROUWENKIESRECHT:

EEN HAPPENING OP 1 FEBRUARI JL. IN DEN HAAG!

Mieke van der Burg

Een minisymposium in Nieuwspoort, een festijn in de open lucht en de opening van een fototentoonstelling in de Tweede Kamer: de viering van 100 jaar Vrouwenkiesrecht startte vrijdag 1 februari in Den Haag op grootse wijze met een drieluik-bijeenkomst. Zo'n 200 vrouwen jong en oud, van alle leeftijden en afkomst, uit de politiek, wetenschap, het bedrijfsleven etc., luisterden op deze heuglijke dag naar elkaar, deelden inhoudelijk en feestelijk met elkaar het verleden, heden en ... vooral de toekomst van vrouwenemancipatie!

Deze dag werd in het Tweede Kamergebouw waar- dig afgesloten door minister Sigrid Kaag. Samen met Awa Mbowwe, een jonge migrantenvrouw uit Gambia, opende zij de fototentoonstelling "Vrouwen hebben nooit stilgezeten" van Mieke Schlaman.

Mini-symposium: Verleden – Heden - Toekomst

Wat heeft het Vrouwenkiesrecht opgeleverd de afgelopen 100 jaar?

Op deze vraag geven historica Petra de Vries, oud-politica Hedy d'Ancona en jurist Namita Mathura terugkijkend antwoord in hun columns. Het heden en de toekomst kwamen aan bod in pitches van acht jonge

vrouwen. Waar lopen zij op dit moment tegenaan? Daarop reageerden drie politici uit de Tweede Kamer en de voorzitter van CDA-vrouwen.

Hedy d'Ancona

Petra de Vries benadrukte dat vrouwen het Vrouwenkiesrecht niet cadeau hebben gekregen. "Daar hebben zij 25 jaar hard voor moeten knokken!" Na haar toelichting op deze strijd, nam Hedy d'Ancona het stokje van haar over. De eerste 50 jaar is er weinig gebeurd. Pas na het pamflet van Joke Smit 'Het onbehagen van de vrouw' begon de tweede Feministische golf. Meer vrouwen kwamen aan de (politieke) macht en de positie van vrouwen verbeterde sterk. Hoewel Nederland zeker niet voorop liep met vrouwenemancipatie, is dit met vereende vrouwkracht gelukt. Na de eeuwwisseling is emancipatiebeleid ondergebracht bij de verschillende departementen ("mainstreaming") en daardoor ondergeschoven en onzichtbaar geworden. Maar vrou-

wen hebben hun onderwijsachterstand ingehaald en het merendeel van de vrouwen werkt, ook als zij kinderen hebben. Als je ziet wat meisjes en jonge vrouwen voor elkaar krijgen, dan "gloort er hoop" zo meende Hedy d'Ancona. "Acties voor vrijheid en gelijkheid in de publieke sfeer kunnen er voor zorgen dat de straat – ook 's avonds – weer voor vrouwen is!" "In Nederlands-Indië hadden vrouwen geen kiesrecht, maar mannen ook niet. De koloniale macht zag geen aanleiding om onderdanen kiesrecht te geven", meldde Tamita. Pas na de Japanse bezetting is het algemeen kiesrecht ingevoerd en later in de grondwet van Indonesië vastgelegd, na het Nederlands gezag.

Devika Partiman ("de Aletta Jacobs van nu") riep iedereen op om op vrouwen te stemmen die op een *onverkiesbare* plaats op de kandidatenlijst staan. Zo zijn drie vrouwen in de Tweede Kamer en 80 vrouwen in de gemeenteraden gekomen! Haar actie "Stem op een vrouw" heeft gewerkt,

maar we zijn er nog niet! Dat er nog veel werk aan de winkel is, bevestigde Marthe de Win. Daarom heeft zij met anderen "De Bovengrondse" opgericht, een feministische beweging die zichtbaar (bovengronds) verzet pleegt tegen verschillende vormen van ongelijkheid en onderdrukking, zoals bijv. verschil in beloning en zelfbeschikking. "Kom in actie"! Ook in de kunst overheerst nog steeds: (het beeld van) man en wit, constateerde Raquel van Haver (jonge Amsterdamse kunstenares, geboren in Colombia). Vrouwen – en zeker zwarte vrouwen – krijgen weinig tot geen aandacht. Dit verschil wordt gelukkig steeds meer aangekaart in de sociale media en door popsterren zoals Beyoncé. Maar ze behoeven steun! Dat bevestigde Pleun van Onzenoort van 'Stichting Stop Straatintimidatie'. De recente rechterlijke uitspraak waar een man een (voorwaardelijke) boete kreeg opgelegd wegens seksueel getinte opmerkingen op straat, geeft hoop op verandering. Start van een nieuwe feministische golf?

Naast de publieke ruimte, kunst en cultuur was er aandacht voor andere thema's waar vrouwen tegenaan lopen zoals:

- rechteloos bestaan van Migrant Domestic Workers die voor meer dan 100.000 gezinnen diensten verlenen
- niet alleen aandacht voor vrouwen aan de top en het doorbreken van het glazen plafond, maar ook om vrouwen die het *fundament* van onze samenleving vormen
- grote armoede onder vrouwen en vooral onder migrantenvrouwen
- met 900 euro per maand (70% van wettelijk minimumloon) ben je 'economisch zelfstandig'. Kom daar maar eens mee rond!
- 33% van de laagopgeleide vrouwen is economisch zelfstandig, tegenover 80% van de hoogopgeleide vrouwen
- praat met en niet over vrouwen in armoede! (Jarida Gerda de Vries)
- verander de Algemene Plaatselijke Verordening zodat straatintimidatie beboet kan worden.

Josine Westerbeek (CDA-vrouwen), Kirsten van den Hul (PvdA), Nevin Özütok (GroenLinks) en Christine Teunissen (PvdD) reageerden ondersteunend en instemmend. Ook seksueel geweld (spreker heeft moeten afzeggen) werd door Kirsten benadrukt. In veel zaken weten de verschillende partijen elkaar te vinden zoals: meer vrouwen in de vertegenwoordigende organen (TK/EK/PS/Gemeenteraden), bij het Wetsvoorstel (Wv.) voor gelijke beloning (PvdA/GroenLinks) en het Wv. Aanpak straatintimidatie (PvdA/CDA) dat binnenkort aan de Tweede Kamer zal worden voorgelegd.

Spektakel op de Vrouwenplaats

Muziek van Circo Sollievo en zang van duo Something Like Sunshine en Kizzy. Hanske Evenhuis-van Essen, een van de oudste vrouwelijke oud-Kamerleden, riep vrouwen op de politiek in te gaan. "Slechts een derde van de mensen met politieke macht is vrouw!" Ook Raquel van Haver pleitte ook voor meer 'verbeelding' van vrouwen in de politiek, maar ook in de kunst! Man en wit domineren de kunst nog steeds. Oud-Tweede Kamervoorzitster Jeltje van Nieuwenhoven benadrukte dat er veel ten goede is veranderd. "Maar als vrouwen de emancipatie niet 'onderhouden', dan dreigen verworvenheden als abortus, kinderopvang etc. bergafwaarts te gaan". Internationale verdragen blijken volgens Louise Groenman altijd de katalysator te zijn geweest voor het emancipatiebeleid in Nederland. Marielle Vavie (raadslid in Den Haag) ziet gemeentelijk ook een duidelijke taak in dezen en Astrid Elburg pleitte voor meer diversiteit in organisaties, overheid etc.. Alleen in een inclusieve samenleving, waar gelijkheid is tussen vrouwen en mannen, mensen met verschillende achtergronden meedoen, kan er sprake zijn van een werkelijke democratie. Kizzy sluit – met een dijk van een stem – het buitenprogramma af met "Superwoman" van Alicia Keys.

Fototentoonstelling

"Wat Mieke Schlaman doet met beelden, doe ik met woorden" begon Margit van der Steen. Gewone vrouwen hebben veel werk verzet de afgelopen eeuw. Zij werkten mee, maar verrichtten geen volwaardige arbeid. "Verborgene arbeid is snel vergeten arbeid!" Daarom moeten we het zichtbaar maken en dan blijkt er nog veel te zien. Minister Sigrid Kaag vindt het van kracht en moed getuigen om je destijds verkiesbaar te stellen. Toen, maar ook nu is Nederland niet zo vooruitstrevend als we wel denken. We bungelen in Europa nog ergens onderaan de lijst als het om emancipatie gaat. Vrouwen hebben niet echt een vrije keuze. De mogelijkheden zijn hier beperkt, "Het is daarom goed om zo nu en dan weer eens in de spiegel te kijken". De fototentoonstelling "Vrouwen hebben nooit stil gezeten" van Mieke Schlaman geeft dat ook weer. Veel protesten e.d.. Deze tentoonstelling laat ook zien dat emancipatiestrijd over gewone vrouwen gaat. Mieke Schlaman: "Vrouwenstrijd is niet iets elitairs! De foto's laten zien dat vrouwen – het 'fundament van de samenleving' – op allerlei manieren bezig zijn met de verbetering van de positie van vrouwen."

De dag werd afgesloten met de opening van deze tentoonstelling door minister Sigrid Kaag en Awa Mbowwe, een jonge migrantenvrouw uit Gambia.

Het was een prachtige dag, waar inhoud, muziek en zang elkaar afwisselden!

100 jaar
algemeen
kiesrecht

Kiesrecht Open Dag

Zaterdag 30 maart 2019
10.00 tot 17.00 uur

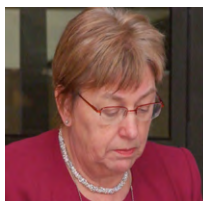
Koninklijke
Voorzitter Tweede Kamer
der Staten-Generaal

Kom naar de Kiesrecht Open Dag van de Tweede Kamer! Iedereen is welkom om te vieren dat mannen én vrouwen honderd jaar mogen stemmen. Loop rond in historische ruimtes in de Tweede Kamer, Eerste Kamer en Ridderzaal. Bekijk de tentoonstelling en voor kinderen is er een speciale speurtocht.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAAL

www.ikviernijstem.nl

IN GESPREK MET ANNE LIZE VAN DER STOEL

Joke Kersten

De directe aanleiding voor het gesprek is haar benoeming als lid van het bestuur van de VOP.

Wat maakt voor jou de functie van VOP-bestuurder zo aantrekkelijk, naast het waarnemend burgemeesterschap van de gemeente Landsmeer?

Anne Lize: Om te beginnen ben ik al vele jaren actief lid van de

VOP. De interessante activiteiten en de contacten met oud-collega's zijn voor mij erg belangrijk. Daarnaast is er het Haagse "thuisgevoel". Ik ben immers in 1980 begonnen als persoonlijk medewerker van VVD-Kamerleden Braams, Dees en Jacobse. Voor mij een zeer leerzame tijd, die in politiek opzicht en met name in de onderlinge verhoudingen, sterk afwijkt van de tijd waarin ikzelf als Kamerlid functioneerde. De drang tot profileren en de politieke verschillen scherp uitspelen, niet gericht op het zoeken van de compromissen, hadden de overhand.

Daarnaast was er Binnenhof 5, waar je op een heel andere manier met elkaar omging. Ik was er een frequent bezoeker en heb er veel geleerd, met name ook over de achtergronden van veel politieke discussies.

Van 1982 tot 1994 maakt Anne Lize deel uit van de gemeenteraad van Amsterdam.

Anne Lize: Het waren roerige tijden, zeker in de jaren tachtig. De afstand tussen overheid en bedrijfsleven was zeer groot. De problematiek van de krakers loog er natuurlijk ook niet om. Veiligheid en normafwijkend gedrag waren grote thema's. Tel daarbij op de bezuinigingen, waarbij ook de bereden politie het slachtoffer dreigde te worden. Samen met D66 hebben wij dit

kunnen voorkomen. Daarnaast speelden bij de politie enorme discussies over taakopvattingen. Het adagium: "Iedereen moet alles kunnen" werkt natuurlijk niet. Aanwezige kennis en vaardigheden blijven van het allergrootste belang. Gelukkig hebben Annemarie Grewel (PvdA) en ik er voor kunnen zorgen dat de Jeugd- en Zedenpolitie bleef bestaan als specialisme.

Afgezien van openbare orde en veiligheid was ook de sociale dienst een zeer belangrijk dossier. Het werk was niet op orde, het systeem van nooduitkeringen functioneerde niet. Deze factoren werken fraude in de hand. Het was een enorme klus om hierin verbetering te brengen. Uiteraard leidde dit alles tot heftige discussies in de raad. Immers bezuinigingen en met name op personeel konden niet eindeloos worden doorgezet.

In 1994 kom je als lid van de Tweede Kamer terug in Den Haag, het eerste Paarse Kabinet.

"Ik had natuurlijk als voordeel dat ik de Kamer kende. Maar het allergrootste verschil was toch, in vergelijking met het mij bekende verleden, dat het veel meer ging om er samen met de coalitiegenoten uit te komen. Respect voor de opvattingen van de collega's gaf ruimte voor compromissen. De opdracht van Paars I was natuurlijk ook weer bezuinigen en met name op het sociale vlak. Namens mijn fractie behandelde ik de Nabe-staandenwet. Een onderwerp met heel veel contacten met de samenleving. Tenminste 1000 brieven kwamen bij de fractie binnen. Ik heb ze allemaal individueel beantwoord, ingaan op de individuele omstandigheden, steeds X uitleggen wat onze standpunten en uitgangspunten waren.

Hetzelfde heb ik gedaan voor het geregistreerde partnerschap en het openstellen van het huwelijk. De openstelling van het huwelijk riep feitelijk niet veel reacties op. Het kostte vaak veel woorden om dat ook binnen de eigen fractie duidelijk te maken. Overigens beantwoordde ik altijd alle ingekomen brieven op de dossiers waarvoor ik verantwoordelijk was.

De samenwerking met bewindspersonen heb ik ook als uiterst plezierig ervaren. Als voorbeeld: De samenwerking met Jan Pronk. Door de toenmalige fractievoorzitter werd er continue op aangedrongen om de hulp aan ontwikkelingslanden naar beneden bij te stellen. Door afspraken over het scherp invullen van de doelen die ook voor de VVD belangrijk waren, zoals handelsbevordering, projecten gestoeld op het vergroten van de zelfstandigheid, investeringen in plattelandsontwikkeling etc. heeft bezuiniging op het budget niet plaatsgevonden.

Na het Kamerlidmaatschap in Paars I start Anne Lize haar eigen adviesbureau om vervolgens als senior-adviseur te gaan werken bij Van Luyken

Communicatie Adviseurs. Maar al snel trekt de politiek van Amsterdam weer. Van 2002 tot en met 2007 wordt zij lid van de raad, aanvankelijk als voorzitter van het stadsdeel Amsterdam-Centrum tot maart 2006 en tot september 2007 als wethouder van het stadsdeel.

Anne Lize: Allesbehalve een gemakkelijke start. De deelraad was politiek nog wel omstreken. Voor de 25 nieuwe deelraadsleden was het allesbehalve een gemakkelijke opgave, mede gelet op hun ervaring. Daarbij kwam dat er een gigantische bezuinigingsopgave lag van 20 miljoen, een erfenis vanuit de centrale stad. Het is ons gelukt om een bezuiniging van 22,5 miljoen te realiseren, zonder gedwongen ontslagen. De realisatie van een aantal projecten kon voorbereid en of uitgevoerd worden, zoals het opknappen van het Rembrandtplein, het oude zwembad werd gesloopt en later op dezelfde plaats herbouwd binnen de geplande tijd en niet te vergeten: budget. Waren ondernemers op voorhand niet enthousiast over de komst van het stadsdeel, stelden zij na een jaar vast dat het dagelijks bestuur Centrum hen zoveel mogelijk betrok bij voorstellen en de uitvoering ervan.

Daarna ben ik weer teruggegaan naar het advieswerk. Naast bedrijven zijn het vooral ook de non-profit organisaties waar ik veel contacten mee had. Het was voor mij een schokkende ervaring te merken hoe groot de afstand vaak was tussen bedrijven en organisaties en het openbaar bestuur. Terwijl zij elkaar zeer hard nodig hebben. Echte goede bestuurders hebben oog en oor voor de belangen van de spelers in het veld. Dit werk werd even onderbroken door het verzoek van de CdK Jan Franssen om als waarnemend burgemeester op te treden in de gemeente Teylingen (ruim 37.000 inw.); bestaande uit Sassenheim, Voorhout en Warmond. Een gebied dat ik goed ken, mede omdat mijn zus in Sassenheim woont. Het was natuurlijk spannend om in de loop van de tijd in heel veel politiek-bestuurlijke keukens te kunnen kijken.

Vanaf januari 2018 volgt dan haar tweede functie als waarnemend burgemeester. Nu van Landsmeer. Een gemeente waar, ook naar de wens van CdK Johan Remkes, voor de zomer besluitvorming over de toekomst moet plaatsvinden.

Anne Lize: een gemeente met <11 000 inwoners is zeker niet in staat om zelfstandig verder te gaan. Het aantal medewerkers is van dien aard dat te veel taken bij één medewerker neergelegd worden. Daarmee is niet alleen de taakbelasting veel te groot, maar datzelfde geldt voor de kwetsbaarheid. Op dit moment zijn er al te veel vacatures die niet kunnen wor-

den opgevuld. Er wordt bestuurlijk niet gekozen voor alleen een ambtelijk samengaan, zoals in de gemeenten Wormerland en Oostzaan. Men koerst op een samengaan met Waterland en Edam-Volendam. Er ontstaat dan een krachtige, groene gemeente van ruim 65 000 inwoners ten noorden van Amsterdam. Om dit te bereiken gaat de gemeente de discussie aan met de inwoners, de ondernemers, verenigingen etc. Naast inloopavonden zullen er ook peilingen gehouden worden onder de bevolking. Op deze manier kan er voor de zomer door college en raad een gedragen besluit genomen worden. "De provincie Noord-Holland heeft ons en onze beoogde fusiepartners Waterland en Edam-Volendam gevraagd om ons te richten op één groen-landelijke gemeente, waarin we het Waterlandkarakter bundelen".

Tot slot moet worden vermeld dat Anne Lize een onvoorstelbaar groot aantal nevenfuncties heeft vervuld en nog vervult, zowel binnen als buiten de partij.

LEVEN NA HET PARLEMENT

Aan het woord: Ronald Vuijk: "VOP ook voor werkzame leden!"

Ronald Vuijk

Ronald Vuijk was van 2012-2017 lid van de Tweede Kamer voor de VVD. Daarvoor was hij lid en fractievoorzitter voor de VVD in de gemeenteraad van Delft en wethouder economische zaken van die stad (2005-2010). Daarna is hij van 2011-2012 wethouder financiën van de gemeente Midden-Delfland geweest. Eerder was hij consultant bij Innovatienetwerk Syntens en had hij diverse juridische functies in onder meer MKB-Nederland en het lokaal openbaar bestuur. Een out of de box-denker, zeer enthousiast, met creatieve plannen!

Kamerleden zijn allemaal bijzondere mensen

Direct na het afscheid van de Tweede Kamer ben ik lid geworden van de VOP. Contacten vasthouden en interactie tussen mensen vind ik belangrijk. Het viel mij op dat op de bijeenkomsten van de VOP vooral wat oudere leden komen. De leden die in het werkzame leven

staan, kunnen vaak niet een hele dag vrij nemen. Terwijl ook voor hen het vasthouden van contacten, van een netwerk van landelijke politici niet alleen leuk is, maar ook van groot belang. Na de Kamer probeert iedereen weer zijn/haar weg te vinden in het leven met betaalde en/of onbetaalde banen/functies. Juist het contact houden met oud-collega's, met mensen met wie je intensief hebt samengewerkt, is interessant. Kamerleden zijn allemaal bijzondere mensen, anders wordt je geen Kamerlid. Ik vind het altijd leuk om Kamerleden te ontmoeten, er ontstaan steeds weer bijzondere, waardevolle en inspirerende gesprekken. Daarvoor is de VOP een prima platform!

Verbindende functie versterken

De verbindende functie van de VOP is essentieel en behoeft versterking. Vooral voor mensen in het werkzame leven, maar zeker niet alleen voor hen. Natuurlijk is er een grote diversiteit onder de leden. Je kunt niet iedereen in hokjes stoppen. Wel kan je randvoorwaarden scheppen waardoor het aantrekkelijk wordt voor die groep om mee te doen aan bepaalde activiteiten. Concreet betekent dit dat aanpassing aan werktijden nodig is. Aan het eind van de middag tot begin van de avond een activiteit organiseren zodat leden deze makkelijk kunnen bijwonen.

Geen organisatiebureau!

Verder moet de activiteit eenvoudig te organiseren zijn en laagdrempelig. Ik denk bijvoorbeeld aan het bezoeken van een bedrijf of organisatie waar een oud-Kamerlid werkzaam is. Volstaan kan worden met een melding via VOP/NESTOR (de website) en wie zin heeft, komt. Dat gebeurt op eigen gelegenheid of men organiseert zelf wat met anderen. Geen bussen regelen of zo. De gastheer zorgt verder voor de ontvangst. Essentieel is dat het eenvoudig is, we moeten geen organisatiebureau worden!

Eenvoudig en vanzelf laten groeien

Het uitgangspunt is dat het eenvoudig moet zijn en de kosten laag. In principe neemt iedereen zelf de kosten voor zijn/haar rekening. Ik denk aan landelijke bijeenkomsten, niet aan een regionale opsplitsing. Ook geen 'uitjes' alleen voor jongeren, iedereen is welkom! Connectie tussen jong en oud(er) is immers belangrijk! Zo kunnen we ook heel goed bij niet-leden een kijkje nemen 'in de keuken'. Belangrijk is dat we een start maken en daarna moet het organisch groeien. Waarschijnlijk zal er zo'n 3 of 4 x per jaar een activiteit plaatsvinden. Allereerst zoek ik een groepje van leden die willen meedenken, brainstormen. Een groepje met dynamiek. Met mensen die belangstelling hebben voor anderen en aan hen

kunnen overbrengen dat andere VOP-leden belangstelling hebben voor wat iemand doet, voor hun werk, organisatie of bedrijf. Dat het een bezoek waard is! En ook dat we behoefte hebben om bij die persoon op bezoek te komen!

Out of the box-denken

Ja ik vind het leuk om 'out of the box' te denken. Zo ben ik na de Tweede Kamer adviseur geworden bij Social Enterprise 'Blue 21', een organisatie die stimuleert om de mogelijkheden van bouwen op het water ("drijvend bouwen") nader te onderzoeken. Daarvoor zoeken we contact met deskundigen op diverse terreinen. Als je dat op grote schaal wilt doen, vergt dat veel kennis op technisch gebied, maar ook juridisch is er het nodige uit te zoeken bijvoorbeeld omtrent de regels op zee. Wij brengen gerenommeerde deskundigen bij elkaar om samen tot creatieve plannen te komen.

Promoveren

Naast enige adviesklussen en trainingen op politiek bestuurlijk terrein, ben ik druk bezig met mijn promotie aan de Radbouduniversiteit te Nijmegen bij professor dr. Michiel Herweijer. Daarmee ben ik al begonnen in mijn Kamerperiode en ik hoop in september aanstaande mijn proefschrift af te ronden en dan vindt mijn promotie plaats. Het onderwerp ligt natuurlijk op bestuurskundig terrein. Daar ligt mijn hart. Ik heb Juridische Bestuurswetenschappen in Groningen gestudeerd en schrijf nu over de effectiviteit van bestuurders in het lokaal openbaar bestuur. Het is geen autobiografie en evenmin mijn levenswerk. Dat komt later!

BOEKBESPREKING

'Groter denken, kleiner doen' van Herman Tjeenk Willink

Mieke van der Burg

Dit boek is in wezen een dringende oproep aan ons allen. Een oproep uit bezorgdheid over het functioneren van onze samenleving én tot optimisme. Een oproep vanuit het besef dat het hebben van 'verbindingen' in een democratische samenleving van wezenlijke belang is en daarmee vertrouwen en zekerheden.

Omslag boek *Groter denken*

Waar wringt de schoen?

Herman Tjeenk Willink weet in ruim honderd kleine bladzijden (A5) de lezer duidelijk te maken waar de schoen wringt.

Hoe positief het einde van de verzui-ling ook is, het heeft sluipenderwijs ook essentiële waarden, essentiële verbindingen in onze samenleving doen verdwijnen.

Dit is versterkt – wellicht mede veroorzaakt – door de toenemende ‘vermarkting’ en depolitisering van onze samenleving vanaf de jaren ‘80, vanaf de tijd van Lubbers. Sluipenderwijs – dat wil zeggen zonder bewust daarbij stil te staan – zijn financieel-economische motieven het functioneren van de overheid gaan domineren en zijn onze democratische rechtsorde en daarmee onze democratie aangetast en uitgehold. De democratische rechtsorde is in dezen geen staatkundig begrip, maar een normatief concept voor een samenleving die mensen insluit en niet uitsluit. In feite een sociale rechtsorde.

Herman Tjeenk Willink (foto Trouw)

Maatschappelijke democratie

Herman Tjeenk Willink maakt zeer duidelijk wat het belang, of beter de noodzaak is van het publieke debat als tegenwicht tegen regering en parlement. Ook de noodzaak van Europese samenwerking zet hij haarfijn uiteen en het grote belang van expliciete aandacht voor goede uitvoering van beleid. De kwaliteit van de uitvoering bepaalt immers de (on)geloofwaardigheid

van de overheid, ook al staat de overheid op afstand. Als voorbeeld noemt hij onze rechterlijke macht, essentieel instituut voor een democratische rechtsorde. Deze is langzamerhand verworden tot een bedrijf dat wordt afgerekend op kosten en baten en waar onderscheid tussen wet en recht is verdwenen, waar voor 'recht doen/recht spreken' nauwelijks meer ruimte is. Dat geldt ook op andere terreinen van ons leven. Denk bijv. aan zorg en het onderwijs. We gaan er steeds meer vanuit dat alle burgers – inmiddels klanten/consumenten genoemd – hun eigen boontjes wel kunnen doppen. Ik noem hierbij de daarmee samenhangende 'eigen regie'-filosofie en ook de in alles doorgevoerde digitalisering, waardoor contacten verminderen. Normale persoonlijke contacten en daarmee de essentiële verbindingen in de samenleving! De groepen die van al deze processen met name de dupe zijn – en dat laat zich raden – zijn de minder draagkrachtigen, ouderen en zij die nieuw zijn in onze samenleving. Hun zekerheden zijn sluipenderwijs – langzaam en zonder dat echt te beseffen – afgenomen of niet ontstaan, met alle gevolgen vandien.

Oplossing

Nieuwe kiesstelsels en directe democratie zijn geen oplossing. De democratische rechtsorde en haar pijlers (goede uitvoering en onafhankelijke rechtspraak) moeten fundamenteel hersteld worden. Zekerheden en het vertrouwen in de overheid moeten terugkomen. Niet zoals vroeger, maar van deze tijd. Burgers en uitvoerders van beleid moeten hun zegje weer kunnen doen en vooral gehoord en serieus genomen worden. En niet met bedrijfsmatige 'kluutjes in het riet' worden gestuurd.

Alleen aandacht en werken aan een maatschappelijke rechtsorde kan onze democratische rechtsorde herstellen. Tjeenk Willink stelt politici verantwoordelijk voor het laten gaan van deze processen, dus is het ook hun taak aan oplossingen te werken!!

Tenslotte

Het boekje bevat naast heldere verklaringen van voltrokken processen, ook een aanmoediging en steun!

Wat ik echter mis in het boekje is het noemen van een kleine poging in het begin van de jaren '90 om via 'sociale vernieuwing' verbindingen tot stand te brengen en een sociale rechtsorde op kleine schaal te creëren. Ook een poging om aandacht voor de effecten van beleid expliciet op de agenda te krijgen. Dat was ook mijn persoonlijke politieke drijfveer. Helaas ging deze poging door spraakverwarring en onduidelijkheid te gronde. Andere krachten waren kennelijk sterker!

Ik roep iedereen op dit boekje (15 euro) te lezen en bij zichzelf te rade te gaan welke veranderingen in zijn/haar omgeving noodzakelijk zijn om de democratische rechtsorde en het vertrouwen tussen burgers en overheid te versterken. Dus kleiner doen, maar wel groter denken!

KAMERKUNST

Reinder van der Heide

Aflevering VII. 'Hond' (2007) – van Tom Claassen

De figuren van beeldhouwer Tom Claassen (* Heerlen 1964) doen denken aan knuffeldieren. Op een foto lijken zijn honden en konijnen klein en aaibaar, maar in de werkelijkheid zijn ze groot en hard, gemaakt van beton, aluminium of brons. Beroemd zijn de vijf betonnen olifanten langs de A6 bij Almere. Speciaal voor de Tweede Kamer maakte Claassen deze 'waakhond van de democratie'. Het speciale zit hem in de kinetische kwaliteiten van de hond.

Olifanten (2000)

*Waakhond van de Democratie (in de bin-
nentuin van de Nieuwbouw Tweede Kamer,
2007)*

Het dier observeert degene die hem passeert en geeft vervolgens zijn mening door welwillend 'ja' te knikken, óf onverbiddeijk 'nee' te schudden met zijn kop.

De aanvankelijk argeloze passant krijgt in het eerste geval een prettig gevoel: há, vandaag wordt het een goeie dag voor me, denkt hij in z'n onschuld.

Als de hond echter hoofdschuddend op de voorbijganger reageert, voelt deze zich onmiddellijk betrap: ik heb zeker iets niet goed gedaan! Ben ik wat vergeten, iets belangrijks? Maar wat dan? Báh, deze dag wordt niks...

Kortom, dit kunstwerk heeft een verbijsterend directe werking op het kunstminnend publiek! De anderen, die het beest nietsziend voorbijsnelen, hebben uiteraard nergens last van.

Zelf heb ik vaak meegemaakt dat de hond helemaal niet reageerde. Soms is er door regen zoveel water in zijn onderkaak gelekt dat de hydraulische contraptie onder hem onvoldoende kracht heeft om de te zwaar geworden kop te laten knikken of schudden. Dat heb ik mij in ieder geval laten vertellen.

Of komt het toch omdat hij (of zou het een zij voorstellen?) beseft dat ik de sensor die met de onder hem geplaatste hydrauliek verbonden is, en die hem zijn schijnbare AI en AM (artificial morality) bezorgt, niet helemaal serieus neem. Immers, alleen toeval en willekeur besturen via een random ingesteld algoritme dit diertje, een ego heeft het niet. Met andere woorden: die laatste en grootste van de drie natuurkrachten die het – althans 'ons' – universum zo krachtdadig beheersen of beter gezegd beïnvloeden, ontbeert deze waakhond, zoals trouwens alle robots. Een hele troost moet dat zijn voor zijn slachtoffers die mij lezen...

Ik geloof dan ook niet de boze tongen die mij influisterden dat die waakhond nee knikt als de passant rechtdoor of naar rechts loopt, en ja knikt als hij of zij naar links afbuigt...

Wat natuurlijk wel klopt, is dat Kamerleden net als hij slechts de keus hebben tussen ja of nee als het op stemmen aankomt...

Een mooi, dubbelzinnig dier is het, deze waakhond, die blaft noch bijt. Aaibaar of hard, reu of teef, willekeur of toeval, eigen wil of gestuurd, buitenkant of binnenkant, politiek dier of kunstwerk, ja of nee.

Claassen heeft trouwens wel meer honden elders in Nederland uitgelaten. Zij hebben verschillende kinetische eigenschappen. De een kwijlt bij het zien van een passant, de ander vertoont weer ander typisch honds gedrag, zoals trouwhartig buiten wachten tot het baasje de supermarkt weer

Kwijlende hond, Tilburg (1996)

Hond in Amsterdam

Wachtende mannetjes, Schiphol (2000)

verlaat. Opvallend: blaffende, bijtende of kwispelende Claassen-honden zijn nog niet geboren!

Zie: <https://www.buitenbeeldinbeeld.nl/ZuiderAmstel/Hond.htm>

De dikke, wachtende 'rubberen' (maar in werkelijkheid bronzen) mannetjes van Claassen ('Two Incredible Sitting Black Snowmen'), in de aankomsthal van Schiphol, vind ik ook zeer de moeite waard. De essentie van elk vervoersplatform, van tram- en bushaltes tot treinperrons, havens en vliegvelden drukken ze plastisch uit: 'Het Wachten'.

Bij uitzondering overkomt het ons dat we niet behoeven te wachten maar 'precies op tijd' zijn en meteen kunnen instappen. Dat is alleen de ware planners gegeven, maar ook die kijken regelmatig op hun neus. Meestal door falende AI. Het is een hondse wereld.

VAN HET BESTUUR

Programma Voorjaarsbijeenkomst VOP te Dordrecht op 27 maart 2019

- 10.00 – 10.25 uur** Inloop en ontvangst leden VOP bij het Stadhuis [wandelaafstand Station Dordrecht – Stadhuis is 1 km (13 minuten lopen); men kan ook bus 10 nemen en 6 min. lopen (zie kaart 1), Adres: Stadhuisplein 1, Dordrecht. Voor parkeergelegenheid, zie bijlage 4, de tekst onder kaart 2. Informele samenkomst in de Hal
- 10.25 uur** We nemen plaats in de Raadzaal
- 10.30 – 10.40 uur** Verwelkoming door de heer mr. Wouter Kolff, burgemeester van Dordrecht en reactie van mevrouw Siepie de Jong, voorzitter van de VOP
- 10.40 – 11.30 uur** Presentatie inzake *'Renovatie en revitalisering van de historische Binnenstad van Dordrecht'* door de heer Henk Kranendonk, portefeuille directeur Bouwende Stad, Groen/Blauwe Stad en Binnenstad; na de presentatie is er gelegenheid om vragen te stellen.
- 11.30 – 12.25 uur** Voordracht over onderzoeken en gevolgen van *'Holland zakt'* door de heer dr. Gilles Erkens, geoloog, als senioronderzoeker werkzaam bij het Instituut Deltares; na de voordracht is er gelegenheid tot het stellen van vragen.
- 12.30 – 13.50 uur** Lunch in restaurant 'De Raedtskelder', onder het Stadhuis
- 14.00 – 14.05 uur** Welkomstwoord en korte presentatie 'Dordrechts Museum: zes eeuwen Nederlandse schilderkunst' door mevrouw dr. Annette de Vries, hoofd Collecties van het Dordrechts Museum

- 14.05 – 14.30 uur** Toelichting op de expositie 'Werk, bid en bewonder' en met name op de politieke consequenties van de Dordtse Synode, door mevrouw dr. Marianne Eekhout, conservator stadsgeschiedenis van het Dordrechts Museum
- 14.30 – 15.00 uur** Wandeling (750 m., 9 minuten lopen) naar het Dordrechts Museum, Museumstraat 40, Dordrecht
- 15.00 – 16.00 uur** Bezichtiging op eigen gelegenheid van de expositie 'Werk, bid en bewonder' en eventueel de vaste collectie
- 16.00 – 17.00 uur** Afsluitende borrel in de Wijnbar van museum-restaurant Art & Dining (Museumstraat 38, Dordrecht; T 078 - 632 91 00)

N.B. Indien leden in bezit zijn van Museumjaarkaart, Rembrandtkaart of ICOM-kaart: gelieve deze te laten registreren bij de kassa van het Dordrechts Museum!

WAT VIND JE OP DE VOP-WEBSITE EN HOE KOM JE ERIN?

door de Redactieraad Website VOP (Wim van Gelder en José Hageman) en Mieke van der Burg

Vaak wordt ons de vraag gesteld:

Waarom zou ik op de VOP-website kijken?

Ook: Hoe kan ik op deze site komen? Hoe registreer ik mij?

Dat is eenvoudig, maar ..... je moet het maar net weten!

1. Wat biedt de Website?

Open gedeelte

Iedereen kan via www.vopnestor.nl meteen dit deel van de website bekijken, leden en niet-leden. Daar kunt u bijvoorbeeld vinden wie de leden van het bestuur zijn, of de Statuten en reglementen van de VOP raadplegen. En ..... de laatste Nestor en ook oudere nummers kunt u doorbladeren en lezen! Steeds als er iets nieuws op de site komt, ontvangt u hierover bericht per e-mail.

Besloten ledengedeelte

Nog interessanter voor u is het besloten gedeelte van de website.
Dit deel is alleen toegankelijk voor leden!
Wat bevat het 'besloten deel'?

Actuele ledenlijst

Contact houden met oud-collega's is leuk en waardevol, bijvoorbeeld voor uw huidige baan of functie. Maar hoe is zo iemand te bereiken?

In het besloten deel van de website vindt u: namen, woonadressen, telefoonnummers en (de ons bekende) e-mailadressen.

Voordat de Vereniging van Oud-Parlementariërs een website had, kreeg u twee keer per jaar op papier een ledenlijst toegestuurd. Los van het feit dat dit voor de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer heel werk met zich meebracht en veel papier en porto kostte, was die lijst nooit actueel.

Overleden oud-parlementariërs

Ook vindt u op de website een bericht over leden – maar ook over andere oud-parlementariërs – die ons ontvallen zijn.

Berichten

Bijvoorbeeld ziet u informatie over Voor- en Najaarsbijeenkomsten van de VOP, over de FP-AP e.d..

En ..... nog veel meer!

2. Hoe kom ik op de website? Hoe kan ik mij registreren?

Homepage VOP/Nestor

Via www.vopnestor.nl komt u rechtstreeks op de website.

Links op onze homepage ziet u **"Besloten ledengedeelte"**.

Daaronder, in het tweede blokje, staat het volgende:

"Bent u al lid van de VOP. Ga dan naar het besloten ledengedeelte. U dient zich daar wel eerst te **registreren** alvorens toegang te krijgen."

U klikt op registreren. Dit wordt rood en vervolgens ziet u een scherm waar u uw gegevens kunt invullen. Uw zelfgekozen gebruikersnaam en idem wachtwoord en overige gegevens. Onthoud uw gebruikersnaam en wachtwoord of laat het opslaan! Zoals bekend moet u deze gegevens later gebruiken om te kunnen inloggen. Wegens beveiligingsredenen moet u ook de uitkomst van een rekensom bestaande uit 2 cijfers invullen. Dat zal geen moeilijk opgave zijn! Nadat u alles hebt ingevuld, drukt u op

'Registreren'.

Daarna volgt de goedkeuring van uw registratie. Dat klinkt geheimzinnig, maar er wordt gecontroleerd of u in de VOP-ledenlijst staat. Vrij snel ontvangt u bericht dat uw registratie is goedgekeurd. Dat is alles!

Registratiescherm

Vervolgens kunt u steeds via **"hier inloggen"** (linksonder op het eerste scherm van de openbare website) in het besloten ledengedeelte komen. Dan natuurlijk wel even uw gebruikersnaam en wachtwoord invullen! In het besloten gedeelte ziet u een lange lijst met onderwerpen, zoals Bestuur, Ledenbijeenkomst, Cie. Rechtspositie etc.. De achtste in de rij is de 'Ledenlijst'. Klik hierop en vul de naam in van dat leuke oud-Tweede Kamerlid met wie u weer contact wilt hebben!

Komt u er toch niet uit, dan graag contact opnemen met de Redactieraad Website(s):

- Wim van Gelder, **T** 030-2318 832
M 06 22540779; of
E wj.van.gelder@planet.nl of
- José Hageman, **T** 0183-633 381
M 06 5197 7205 of
E jjp.hageman@planet.nl

OVERLEDEN

Jhr. Mr. G.O.J. (Govert) van Tets

Op 10 september 2018 is Govert van Tets, lid Eerste Kamer 1977-1987 voor de VVD, overleden, een dag voor hij 94 jaar oud zou zijn geworden. Na zijn loopbaan bij overheid als ambtenaar en diplomaat, en vervolgens in het bedrijfsleven als directeur bij het pensioenfonds van Unilever, werd hij lid van de Eerste Kamer. Daar was hij tien jaar lang woordvoerder sociale zaken en financiën. Ook was hij Statenlid en lid van de Rijnmondraad.

C.G.A. (Gérard) Mertens

Oud-lid van de Eerste Kamer voor de KVP/het CDA Gérard Mertens overleed op 12 november 2018 op ruim 100-jarige leeftijd. Fruitteler met vier jaar opleiding aan de Landbouwschool en invloedrijk voorman van de Katholieke Land- en Tuinbouworganisatie, eerst in Limburg en daarna landelijk. Gérard Mertens werd wel de 'ongekroonde koning van de boeren' genoemd. In 1954 werd hij voorzitter van de Katholieke Boeren- en Tuindersbond (KNBTB) en bleef dat ruim eenentwintig jaar. Lange tijd Eerste Kamerlid en als zodanig tegenspeler van Mansholt en Vondeling. Bestuurlijk sterk verbonden met het katholieke 'middenveld'.

Ing. Ch.D.M. (Chantal) Gill'ard MA

Op 12 december 2018 overleed op 48-jarige leeftijd, veel te jong, Chantal Gill'ard. Zij was Rotterdamse, met wortels in 'de West', die ruim drie jaar PvdA-Tweede Kamerlid (2006-2010) was. Voor zij in de Kamer kwam, was zij als biotechnologe werkzaam aan de Erasmus Universiteit. In de Kamer hield zij zich onder meer bezig met ontwikkelingssamenwerking en medisch-ethische vraagstukken. Was zeer betrokken bij de positie van vrouwen in ontwikkelingslanden.

P.A. (Piet) Burggraaf

Op 5 januari 2019 overleed ons medelid Piet Burggraaf, 87 jaar oud. Hij was lid van de Tweede Kamer voor de PSP in de periode 1963-1967. Afkomstig uit een streng gereformeerd gezin koos hij er zelf voor vrijzinnig hervormd te zijn, en overtuigd pacifist. In 1963 behaalde de PSP vier zetels in de Tweede Kamer, met Henk Lankhorst als lijsttrekker. In die fractie zat ook Fred van der Spek die verleden jaar overleed. Na de verkiezingen van 1967, waarbij de PSP zich handhaafde met vier zetels, keerde Piet niet terug in de Kamer. Hij werd directeur van vormingscentrum 'De Klencke' in het Drentse Oosterhesselen. Als Kamerlid had hij, zoals gebruikelijk in een kleinere fractie, een brede

portefeuille, met sociale zaken, onderwijs, sociaaleconomische onderwerpen en cultuur, recreatie en maatschappelijk werk.

Na zijn Kamerlidmaatschap werd Piet Burggraaf voorzitter van de PSP van 1969 tot 1973. In 1974 bedankte hij voor de PSP en werd lid van de PvdA. Daar was hij actief binnen de partij, onder meer als gewestelijk voorzitter van Drenthe. Toen GroenLinks werd opgericht, stapte hij echter weer over naar die partij. Van 1979 tot 1990 was hij voorzitter van de Vereniging Nederland-DDR. Met de val van de Berlijnse muur was aan deze vereniging, onder meer gericht op contacten en informatie-uitwisseling, de bestaansgrond ontvallen.

Dr. D. (Dick) Dolman

In Amsterdam, op 23 januari 2019, overleed ons medelid Dick Dolman. Hij was 83 jaar oud. Dolman was tien jaar Tweede Kamervoorzitter. Hij werd in 1970 PvdA-Tweede Kamerlid. Aanvankelijk volksgezondheidsspecialist, maar vanaf 1973 financieel woordvoerder. Volgde in 1979 Anne Vondeling op als Kamervoorzitter. Werd geprezen vanwege de strenge maar rechtvaardige wijze waarop hij voorzat. Enkele malen herkozen, hoewel de PvdA niet steeds de grootste fractie was. Zette zich in voor verbetering van de werkwijze van de Kamer en voor versterking van haar positie. Hij was na zijn Kamervoorzitterschap vanaf 2005 vijftien jaar lid van de Raad van State.

Een In Memoriam treft u elders in deze Nestor (zie p.12).

L. Vonhoff-Luijendijk

Op 2 februari 2019 is oud-senator Loes Vonhoff-Luijendijk op 92-jarige leeftijd overleden. Mevrouw Vonhoff was lid van de Eerste Kamer van 24 januari 1978 tot 11 juni 1991 voor de VVD. Zij was in de Eerste Kamer voor de VVD-fractie woordvoerder culturele zaken, Antilliaanse Zaken en onderwijs. Zij was de echtgenote van Henk Vonhoff.

F.J.F. Uijen

Oud-PvdA-senator Frans Uijen ("de rode majoor") is op 7 februari jl. overleden te Den Haag. Hij was kleinzoon van een katholiek Tweede Kamerlid. De voormalige officier behoorde tot de linkervleugel van de PvdA in de Eerste Kamer (1977-1991) die enkele malen andere standpunten innam dan zijn fractiegenoten. Hij was o.m. vicevoorzitter van de vereniging Nederland-DDR, die streefde naar betere betrekking met dat land. Hield zich in de Kamer ook bezig met verkeersaangelegenheden.

(Chel) Mertens

Op 14 februari is oud-D66-Tweede en Eerste Kamerlid Chel Mertens (80 jaar) overleden. Chel Mertens was D66-lid van het eerste uur. Hij vervulde diverse partijpolitieke functies, waaronder de positie van politiek secretaris.

Hij was ruim vijf jaar (1977-1982) Tweede Kamerlid, in welke periode hij zich vooral bezighield met onderwijs, cultuur, mediabeleid en wetenschappen. In 1994 werd hij Eerste Kamerlid en hij bleef dat tot de verkiezingen van 1995. Daar hield hij zich vooral bezig met defensie, economische zaken, landbouw en Europese samenwerking. Verder was hij actief in de landelijke vereniging van nierpatiënten. Hij behoorde zelf ook tot die groep patiënten.

VERSCHENEN BOEKEN

De Catalaanse Crisis. Een kans voor Europa

Op 1 oktober 2017 stemt Catalonië in een referendum voor onafhankelijkheid. President Carles Puigdemont weet dat hij hiermee een groot risico genomen heeft, gezien de onverzettelijkheid van de Spaanse regering. De onafhankelijkheidsverklaring van 27 oktober door het Catalaanse parlement, is het begin van een chaotisch parcours.

Auteur: Carles Puigdemont

Uitgever: Lannoo

ISBN: 9789401454643

Prijs: € 21,99 (E-book: € 17,99)

Elke formatie faalt

Verkiezingsbeloftes die nooit waar worden gemaakt.

Auteur: Wimar Bolhuis

Uitgever: Uitgeverij Brooklyn

ISBN: 9789492754080

Prijs: € 11,00; E-book: € 6,99

Zijkant van de macht

Waarom politiek te belangrijk is om aan mannen over te laten

Auteur: Julia Wouters

Uitgever: Balans

ISBN: 9789460038815

Prijs: € 20,99; E-book: € 10,99

Dijk van Europa

Kunnen we de Europese Unie nieuw elan geven?

Auteur: Paul Tang

Uitgever: Atlas Contact

ISBN: 9789045037325

Prijs: € 19,99; E-book: € 13,99

De bijlesgeneratie: opkomst van de onderwijscompetitie

Getoond wordt waarom de prestatiedruk op leerlingen en ouders in het Nederlands onderwijsbestel zo (onnodig) hoog is en de uitgaven aan bijlessen explosief zijn gestegen.

Auteur: Louise Effers

Uitgever: Amsterdam University Press

ISBN: 9789462983250

Prijs: € 20,99

Staat en taboe: politiek van de goede dood /

Ingegaan wordt op welke rol de staat speelt als het gaat om de beschikking over leven en dood. Getoond wordt welke rol taboes, verboden en grenzen spelen in de gespannen verhouding tussen staat en burger.

Auteur: Paul Frissen

Uitgever: Boom uitgevers Amsterdam

ISBN: 9789024424207

Prijs: € 29,90

Cultural Policy in the Polder : 25 years Dutch Cultural Policy Act / Ed. by

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Wet Specifiek Cultuurbeleid wordt in deze Engelstalige publicatie stilgestaan bij de organisatie van het Nederlands cultuurbeleid, de belangrijkste discussies in 25 jaar cultuurbeleid en de uitdagingen van het systeem voor de komende decennia.

Onder redactie van: Edwin van Meerkerk en Quirijn van den Hoogen :

Uitgever: Amsterdam University Press

ISBN: 9789462986251

Prijs: € 24,95; E-book: € 23,99